

te deelen, m zeer uitmeene ge- n; 't zij dan toe te bren- en heiligen blijd, ge- n. Ziet allen 't, ja deze in het ver- te openba- r, dien van cor. 10: 16, sten Hebr. keering met zoo gering 22, hij was ere vreezen

el. We zullen bevoegdheid dan, hoort, Godsdiens' t: an anderen, gelijk blijkt el uitdrukt et blijkt uit gelijkingen; twelk door word; en g leden be- troefde maar t uitmaakt; dardanen te elkaar. Deze shelzing van 't, die het gedoopt? allen welke n belijden; ten uiterlijk ten aan; het iden is zich e en belovers

De menigte een hart en e zich van den afge- hielden mes 17: 21, : 10. Dat maar dat zij zelden zin, . Door den- wijl wij nu ben, i Cor. en geest tot st is in hen en, verlicht, n. Daarom n, zoekt ik. IV. Zij de en vrede. ander in de e houden de a band des e liefde, de- eid. V. Zij van een en r van Chris- Zij zijn een e ene onder- helpen en voor elkaar 14. Niemand en iegelijk e 3: 10. Wij het leven te

lieve lezers, nderzoekers en allezina mogen mede- maar praten omst, enz, i, dat zij op i, ze meenen ar zichtbare , of ter helfte, emenschap uit dan ook ting op deze e 1: 10. Delbergchen a, wijzen op

Schatboek: al zijn ene met Christus hebben, in onderling der gaven tot

" ook wordt r menschen, uns zegt in idenis", n.: en geeft te d'vondige ge- ter zichtbare notische en Sacramenten, n."

enissen aan ede citaten nder Brakel, k voor ons t hun klaar slechts ver- eere zelf in der zich te

ing.

de over- en werd op age in 1586 k jaar moet ons tal van historische angetoond, t niet meer

voelen, dat rkerbode en Wie in de grijk artikel e volstrekt uitdrukking ing neemt,

Anders zou elke redactie wijs doen met de persrubriek zoo spoedig mogelijk te sluiten.

Intusschen willen wij gaarne in zooverre onzen bezwaarden lezerstegevoel komen door te verklaren, dat het streng rigoristische standpunt, alsof op grond van de Kerkenorde elken Zondag, zelfs op feestdagen, bij nabetrachting, ja bij entree- en afscheids- predikatie een catechismusafdeeling moet behandeld worden, ons niet geheel juist dunkt. Zulk een wettische verplichting heeft de Haagsche Synode zeker niet bedoeld. Onze Gereformeerde Kerken hebben in al die zaken, die niet rechtstreeks door God geboden waren of uit Gods Woord voortvloeiden, steeds een groote mate van vrijheid gelaten, mits de goede orde maar niet opzettelijk verstoord werd. En wanneer de geregelde Catechismusprediking maar niet nagelaten wordt, zal zeker niemand het euvel duiden, wanneer op een feestdag of bij een enkele plechtige gelegenheid, zooals bij entree of afscheidspredikatie, een vrije stof wordt behandeld. Ook hier geldt, dat wij geen dienaren zijn van de letter, maar van den geest der kerkenorde. En noch tot de zaligheid der hoorders noch tot den welstand der gemeente doet het er iets aan toe of af, of juist op den eersten Zondag van het jaar de eerste Catechismusafdeeling en op den laatsten Zondag de laatste Catechismusafdeeling wordt beprekt.

Maar ook al wordt dit alles voetstoots toegegeven, toch mag aan de andere zijde de bepaling van onze kerkenorde niet zoo worden verwaterd, dat hierin geen de minste regel zou schillen voor de homiletiek. Wanneer onze Kerken den Catechismus hebben verdeeld in 52 Zondagen en voorgeschreven hebben, dat liefst elk jaar de geheele inhoud van den Catechismus opnieuw aan de gemeente moet worden voorgesteld, dan lag hierin een wijze pedagogische bedoeling. Wanneer men over den Catechismus zoo uitvoerig preekt, dat aan elke afdeeling drie of vier predikatiën gewijd worden en eerst na vijf of zes jaren de Catechismus is doorgeprekt, dan put men voor zichzelf de stof in eens uit en eischt te veel van de gemeente. Al mag een enkele Zondagsafdeeling te rijk van stof zijn om in een preek te worden afgehandeld, toch zal men goed doen met als regel over elke Zondagsafdeeling slechts een predikatie te leveren. Ook hier geldt: In der Beschrinking zegt zich der Meister. En voor den opbouw der gemeente in de kennis der waarheid is het veel dienstiger, dat ongeveer in den kringloop van een jaar de geheele inhoud van den Catechismus telkens opnieuw wordt uitgelegd, dan dat door te lang gerekte behandeling de belangstelling kwijnen gaat.

De wetenschap.

Een tweetal ontdekkingen uit den jongsten tijd toonen, hoe uiterst voorzichtig men moet wezen met wat men zoo vaak de vaststaande resultaten der wetenschap noemt.

In waardeering voor de kostelijke gave, die God in de wetenschap aan den mensch schonk, wenschen wij voor niemand onder te doen. Zelfs waar de wetenschap door ongelovige mannen beoefend wordt, dient ze toch haars ondanks tot verheerlijking Gods. En het diepere inzicht, dat vooral de jongere ontwikkeling der wetenschap ons schonk in de verborgen krachten der natuur, de wetten, die haar beheerschen, en den samenhang van de geestelijke en stoïfelijke wereld, heeft een verrijking onzer kennis ons gebracht, die niet hoog genoeg kan worden gewaardeerd.

De thans weer met zooveel voorleide op den voorgond geschoven stelling, alsof geloof en wetenschap twee vijandige machten zouden zijn, is met het grondbeginsel van het Christendom in strijd, kan voor de rechtbank der historie geen oogenblik worden gehandhaafd en is niets dan een opzettelijke laster, om daarmede de Christelijke Kerk van het terrein der wetenschap te weren. Zelfs het door Mr. Levy zoo gretig aangegrepen woord van den kerkvader Tertullianus Credo quia absurdum: ik geloof omdat het met de rede in strijd is, is nooit bedoeld in dien zin, alsof geloof en wetenschap elkander zouden uitsluiten.

Maar wel weigert de geloovige de resultaten der wetenschap voetstoots te aanvaarden, wanneer die resultaten in strijd zijn met de Openbaring, die God in Zijn woord ons schonk. Ook hierbij versta men ons wel. Het is dezelfde God, die daarbuiten in de natuur werkt, Zijn wetten van eeuwigheid heeft vastgesteld, den loop aller dingen beheerscht en die in Zijn Goddelijk Woord de verborgenste diepten van Zijn goddelijk wezen ontsluit, den raad tot behoud van den zondaar ons openbaart, ons zekerheid schenkt voor ons geloof. En zoo zeker als deze God, die in natuur en Schriftuur zich openbaart, niet met Zich-zelf in strijd kan zijn, omdat Hij de waarachtige is, zoo vast staat het ook voor het geloof, dat de wetenschap, die de schepping Gods onderzoekt en de wetten der natuur aanpakt, ten slotte niets anders kan doen dan bevestigen, wat het Goddelijke Woord ons heeft geopenbaard.

Daarmede wordt gezins ontkend, dat, ook zonder eenig boos opzet of vijandig bedoelen, schijnbaar strijd kan ontstaan tusschen wetenschap en geloof. Eenerzijds kan de geloovige in het recht verstand van het Woord Gods dwalen en daarom uit dat woord onjuiste gevolgtrekkingen afleiden, die hem met de wetenschap in conflict brengen. Schier heel de Christelijke Kerk heeft aanvankelijk gemeend tegen Copernicus en Galilei's ontdekking, dat de aarde om de zon draait, zich te moeten verzetten, omdat men meende, dat de Schrift het anders leerde. Thans is er geen geloovig geleerde, die niet de onjuistheid van dit verzet erkent, maar zonder dat dit aan zijn

eerbied voor het gezag der Schrift afbreuk heeft gedaan. Men heeft alleen ingezien, dat de Schrift spreekt over den loop der sterren zooals ieder mensch dien meent te zien, en dankbaar het rijkere licht aanvaard, dat de wetenschap bracht. De schuld van het conflict lag niet aan de Schrift, maar aan de onjuiste opvatting der Kerk.

Maar evenzeer als de Christelijke Kerk soms gedwaald heeft in haar uitlegging van den Bijbel, evenzeer hebben de mannen der wetenschap telkens in hun zoeken en tasten naar de waarheid gedwaald, omdat ze de feiten niet genoegzaam kenden, valsche hypothesen opbouwden tot verklaring der verschijnselen, wetten vaststelden, die niet bestonden. Er is geen onfeilbare Kerk, dat heeft de historie geleerd, maar er is ook geen onfeilbare wetenschap. Heel de geschiedenis der wetenschap legt getuigenis af, dat ook hier de menschelechts ten deele kent; dat hij alleen door vallen en opstaan vooruitkomt; dat telkens dieper onderzoek aantoon, hoe onvast en onzeker is, wat een vorig geslacht als onwrikbare waarheid had aangenomen. En de Christelijke Kerk heeft volkomen recht, wanneer zij weigert voor elk nieuw resultaat en elke nieuwe hypothese van de wetenschap uit den weg te gaan, waar straks een nog nieuwere wetenschap weer omverstoort, wat de waan van een dag is geweest. Veel meer nog dan de Christelijke Apologetiek is het de wetenschap zelf geweest, die over al deze stelsels en wetten een vernietigend vonnis heeft geveld. De dorst naar waarheid schuilt te diep in het menschelijk hart, om op den duur met de leugen zich tevreden te kunnen stellen. En de mannen, in wier hart de ware liefde tot de wetenschap gevonden wordt, zullen veeleer de beperktheid van onze menschele kennis belijden, en erkennen, dat de wetenschap nog bij elk dieper vraagstuk om een antwoord verlegen staat, dan dat zij met zullen zingen in het loflied eener onfeilbare wetenschap, die hier op aarde niet wordt gevonden.

Natuurlijk gaat het niet aan, in een weekblad als de *Herant* telkens deze nieuwere ontdekkingen te vermelden en haar belang voor heel de wetenschap in het licht te stellen. De meeste dezer ontdekkingen raken vraagstukken, die buiten den gezichtscirkel van onze lezers liggen en daarom zonder breedvoerige toelichting niet eens zouden kunnen begrepen worden. Slechts bij uitzondering veroorloven we ons, evenals indertijd bij de ontdekking van Prof. de Vries over de sprongvariatie, die feitelijk de geheele evolutietheorie van Darwin en Haeckel onderstooten werpt, op deze feiten de aandacht te vestigen.

Ook ditmaal bestaat er aanleiding toe, omdat een tweetal ontdekkingen uit den jongsten tijd weer opnieuw hebben aangeetoond, hoe uiterst voorzichtig men moet wezen met wat de zoogenaamde wetenschap als vaststaande feiten en wetten decreeteert.

De eerste ontdekking raakt de *scheikunde*. Vooral deze wetenschap heeft in de afgelopen eeuw reuzen-vorderingen gemaakt, en men meende reeds zoo diep in het wezen der materie te zijn doorgedrongen, dat de hypothesen dezer wetenschap schier als wetten golden en elke beschouwing, die met deze hypothesen in strijd was, als onwetenschappelijk werd gebrandmerkt.

Thans is het aan het echtpaar Curie te Parijs gelukt, na langdurige proefnemingen een element te ontdekken, het *radium* genoemd, dat de wondere eigenschap bezit voortdurend licht uit te stralen, zonder merkbaar vermindering van kracht. De innerlijke werkzaamheid, die dit element ontwikkelt, grenst aan het wonderbaarlijke. Bij zijn lichtstraling scheiden zich kleine deeltjes af, die met de snelheid van 100 000 kilometer in de seconde zich verspreiden, en desniettemin staande zou het véries aan gewicht in duizend jaren op één kilogram slechts één milligram bedragen. En niet minder belangrijk is, dat de Engelse geleerde Ramsay heeft aangeetoond, dat bij die lichtuitstraling in de porien van het radium zich een nieuw element ontwikkelt, het zoogenaamde helium. Van hoe groot belang deze ontdekking voor de practijk zal blijken te zijn, kan eerst de toekomst uitwijzen. Niet alleen dat men in het radium een schier onvergankelijke lichtbron zou bezitten, maar men hoopt, dat blinden daardoor zullen kunnen zien; dat het mogelijk zal zijn de dusver aangenomen elementen te kunnen ontleden; zelfs de oude droom der alchemisten om uit andere grondstoffen goud te kunnen maken, schijnt geen ijdel beeld der fantasie meer. Maar van hooger belang nog voor het vraagstuk der wetenschap zelf is, dat deze ontdekking, gelijk een bekend Duitsch tijdschrift openlijk erkende, „die Grundlagen unserer Chemie über den Haufen wirft“, spot met al wat de scheikunde dusver als grondstelling voor haar wetenschap had aangenomen en deze wetenschap dwingt tot een geheele herziening van haar uitgangspunt.

Toont dus reeds de ontdekking van het radium, hoe voorzichtig men moet zijn met de zoogenaamde resultaten der wetenschap, niet minder geldt dit ten opzichte van de tweede ontdekking, die de *astronomie* of *sterrekunde* raakt.

Een der belangrijkste vragen is, of ook op de andere hemellichamen, men noemde ze zonnen, sterren of planeten, die bij miljoenen aan onzen nachtelijken hemel gezien worden, zich evenals op de aarde wezens bevinden, die met verstand zijn begaafd en op den naam van menschen aanspraak kunnen maken; dan wel of deze hemellichamen uitsluitend dienst doen tot verheerlijking van de Scheppingsmacht Gods, maar niet bestemd zijn om door menschen te worden bewoond.

De Schrift leert ons, dat de aarde geestelijk het middelpunt is van het heelal. Al mag de aarde een der kleinste planeten zijn, die zich beweegt om de zon, terwijl de zon

zelf slechts een onbeteekenende plaats inneemt te midden van de myriaden sterren, die in het heelal zich bevinden, toch is het alleen op deze aarde dat God menschen schijnt naar Zijn beeld; dat Hij Zijn Zoon heeft gezonden om ons vleesch en bloed aan te nemen; dat het lot niet alleen van deze wereld, maar van alle dingen wordt beslist. Tegen deze voorstelling nu verzet zich de wetenschap. Omdat de aarde schijnbaar een der kleinste planeten is, die onder de sterren wordt gevonden, weigert men te gelooven, dat alleen deze aarde het hooge voorrecht geniet door menschen te zijn bevolkt. En al is allengs de fantastische voorstelling, alsof alle planeten, die met de aarde om de zon zich bewegen, door wezens van hooger orde zouden zijn bewoond, prijs gegeven, toch zou de ongelovige wetenschap het o zoo gaarne willen, dat niet onomstotelijk bewijzen kon worden aangeetoond, dat ook de andere planeten waren bewoond.

Nu zijn de meeste dezer planeten te ver van de aarde verwijderd om zelfs door de scherpste telescopen nauwkeurig te kunnen worden waargenomen. En zelfs de kundigste astronomen erkennen, dat al wat bij gissing zich laat afleiden omtrent de gesteldheid op deze planeten, het hoogst onwaarschijnlijk maakt, dat zelfs de ontwikkeling van eenig organisch leven daar zou worden gevonden. Slechts één planeet, die betrekkelijk dicht bij de aarde zich bevindt en daarom door den telescoop beter kan worden gezien, scheen hier een uitzondering op te maken. Dat was de planeet Mars.

Aan den beroemden astronoom Schiaparelli te Milaan gelukte het nu in 1877, op deze planeet een aantal zeer fijne lijnen waar te nemen, die men als kanalen aanduidde. Evenals op de aarde zag men op dezen planeet aan de beide polen uitgestrekte ijsvelden. Donkere en lichte plekken schenen op zeeën en vast land te wijzen. En waar nu dit vasteland door een reeks van kanalen doorsneden was, die de eigenaardigheid vertoonden, dat zij parallel liepen, daar scheen uit dat feit de conclusie te mogen worden getrokken, dat deze evenwijdig loopende kanalen niet door de natuur, maar door kunst waren ontstaan. Zelfs ging men soms zoover van te meenen, dat deze kanalen de bepaalde bedoeling hadden om een soort telegrafisch schrift te vormen, om daardoor gemeenschap met de bewoners van de andere planeten te verkrijgen. Maar ook al gaf men aan dit droombeeld niet toe, dan scheen toch uit het feit van deze kanalen zelf te volgen, dat althans op de planeet Mars krachten aan het werk waren, die niet uit de natuur zelf verklaard konden worden; hier had men te doen met den arbeid van wezens, die evenals de mensch met verstand waren begaafd. Het bestaan der Marsbewoners scheen verzekerd.

Thans echter hebben de astronomen Maunders en Evans van de koninklijke sterrewacht te Greenwich aangeetoond, dat Schiaparelli zich schromelijk had vergist en deze kanalen niet anders zijn dan een optisch bedrog. Ze gaven aan een aantal leerlingen op school een ronde schijf van enkele duimen doorsnede, waarop dezelfde donkere en lichte plekken als op de planeet Mars waren afgebeeld, om na te teekenen. En nu bleek, dat door een eigenaardig gezichtsbetog deze knapen van 12-14 jaren, die nooit een afbeelding van de planeet Mars hadden gezien, diezelfde fijne lijnen of kanalen, die Schiaparelli op Mars meende te ontdekken, op hun papier teekenden. Maunders en Evans leiden uit deze proefneming, die meermalen herhaald werd en altijd hetzelfde resultaat opleverde, de gevolgtrekking af, dat deze kanalen op Mars derhalve niet anders dan een illusie zijn van het oog en dat alle conclusien, die op het bestaan dezer kanalen gebouwd zijn, daarmede zijn vervallen.

Ook hier blijkt dus weer, hoe voorzichtig men moet zijn met wat in allerlei tweede handsboeken over de wetenschap wordt verkondigd.

Wat als wetenschap zich uitveert en tegenover de Heilige Schrift zich stelt, blijkt telkens weer niets dan de waan van een enkelen geleerde te zijn.

Voor Kootwijk's Scholen.

Door wijlen Dr. M. J. Bouman, te Amersfoort overleden, is ten behoeve van de Chr. scholen te Kootwijk gelegateerd de som van f. 2000,-.

In hartelijken dank ontvingen: Door Dr. Hoekstra te Arnhem, van Mej. E. P. f. 250.

D. HULLEMAN, Penningmeester.

Uit de Pers.

In de *Kroniek* wordt nogmaals de meening veeledig, dat het Calvinisme in de 16e en 17e eeuw aan economische toestanden zijn ontstaan te danken had. Ditmaal met een beroep op Prof. Fruin.

Als het toppunt van ongerijndheid, bereikt in de toepassing van het historisch materialisme, geldt ditwijls een opmerking van Engels over de predestinatie van Kalvin. Zij is, heeft hij gezegd, de godsdienstige uitdrukking van het toen met de ontwikkeling van de nieuwere bedrijfsvormen opkomende besef, dat het succes in zaken niet voornamelijk van iemands eigen ijver en bekwaamheid, maar van economische omstandigheden afhangt, die hij niet kan controleren. Tegen zulke stellingen heeft men gewoonlijk van burgerlijke zij geen andere weerlegging bij de hand, dan een beroep op het vooroordeel van lezers, die zonder nader onderzoek weggooien wat hun vreemd lijkt. En niets vreemder kennen ze, dan een ondersteld verband tusschen maatschappelijke en geestelijke bewegingen. Zoo spraken de geloovigen door alle eeuwen, die het verhaal van Genesis, omtrent de schepping van de aarde, veel mooier vinden dan dat van de natuurkundige wetenschap. Wij voor ons, zeggen er van dat een opmerking als die over de predestinatie door Engels, niet het laatste maar het eerste woord is van een wetenschappelijke verklaring

dat ze niet verworpen mag worden, noch ook voor onomstotelijk gehouden, onder nader onderzoek. En dat een poging tot verklaring, zelfs al komt niet verder dan het door Engels bij wijze van toespraak gegeven, reeds als zodanig oneindig hooger staat dan de uitroep van een dwaze verbaasde die tevens te kennen geeft dat men aan de noodzaak van een verklaring nooit heeft gedacht.

Just om moderne, jongere burgergeleerden zijn het die, eensdeels sterk onder den invloed van een leer die zij niet volkomen verstaan, tevens ijverig opkomen voor de rechten van wat zij noemen de idee. Dit kan niet anders betekenen als de door niets te rechtvaardigen sucht, sommige historische verschijnselen — het ontstaan en den invloed van bepaalde gedachten — te onttrekken aan het wetenschappelijk onderzoek. Men mag niet vragen hoe de menschen in den loop der tijden aan hunne ideeën zijn gekomen. Bij de tegenwoordige bourgeoisie is dit een zeer begrijpelijke schroom. De herkomst van hare ideeën kan inderdaad geen navraag velen. Zij is een klasse levende van uitbuiting en onderdrukking, en haar hoogste ideële inspanning kan slechts zijn haar systeem hetzij te verblomen, hetzij te vergoelijken. Hoe zouden hare geleerden ooit kunnen toestemmen het wezen van haar gedachten te zoeken in haar maatschappelijke positie, en omgekeerd het wezen van haar positie afleiden uit haar gedachten?

De jongere burgergeleerden doorgronden de oorzaak van hun eigen afkeer niet, maar nemen haar als bepalend model van hun kritiek over uit de gedachtenstroom waarin zij grootgebracht. Tenzij men middelen weet te vinden uit die afkeer zich te bevrijden, zal nu minder dan ooit, een hunner de theorie leeren verstaan en de methode gebruiken. Toen de burgerlijke klasse nog in haar opkomst was, golden de genemde bewaren veel minder. De Franse liberale geschiedschrijvers hebben het ver gebracht in de ontleding van de maatschappelijke motieven van de Revolutie, hun eigen groote klassebeweging. Niet onwaarschijnlijk zal men iets dergelijks vinden bij onze oudere historici over de verheffing van de Nederlandsche bourgeoisie, b.v. in haar klassiek stuk *Klaagwrist* (tegen de feudaal machten), den *Tachtigjarige Oorlog*. Het verschil met de jongeren zal dan dit zijn, dat dezen aan wat zij van het Historisch Materialisme begrijpen, een kleiner of grooter recht van bestaan toekennen, terwijl genen als van zelf, in hun streven naar de kennis van de waarheid veel minder dan de eersten belemmerd, historisch materialistisch hebben gedacht en gewerkt. In het algemeen zal men in deze richting overal daar waarblijven vinden, waar de schrijver een belang ver tegenwoordigt, dat door de kennis van de waarheid niet geschaad wordt. Dan wordt het onderzoek voortgezet tot op den grond van de dingen, en zoo de oorzaak gevonden in de maatschappelijke verhouding van de menschen onderling en tot de natuur. Zooveel is zeker, dat de Hollandse geschiedkundigen van de 19e eeuw tegenover het verleden van hunne klasse veel vrijer stonden, dan thans die van de 20e staan tegenover haar heden.

Als een bijdrage tot de studie van historisch-materialistische opvattingen bij oud liberale auteurs vestig ik nu de aandacht op een plaats in Fruin's *Tien jaren uit den Tachtig-jarigen Oorlog* (uitg. 1889 bl. 2789). Het is een poging tot verklaring van de predestinatieleer — en van hare kritiek — weinig minder stout dan die van Engels. Wil men, dan stouter nog, omdat de Hoogleraar Fruin tegenover het historisch verschijnsel in het algemeen — den godsdienst — veel minder vrij stond dan zijn tijdgenoot Engels, de representant van een klasse, een integreerd deel van welker geestelijke beschaving de godsdiensteloosheid heeft geen enkele reden gehad om serbieidig laet te maken tegenover juist deze ideologie.

Omgekeerd hebben wij alle redenen om iedere ideologie van de burgerij, met haar scherp kant gekerd tegen een propaganda, evengoed van binen als van buiten te kennen. Professor Fruin, sprekkende namens het deel eener klasse dat den godsdienst in het algemeen wil behouden, maar dat uit boofde van zijn eeuwenlang strijd tegen onder scheidene kerken, kritisch staat tegenover de godsdiensten in het bijzonder, heeft een vrijen en diepen blik kunnen slaan in het wezen van den grooten geloofstrijd in het protestantische Nederland van de door hem beschreven periode. Men weet dat de strijd hoofdzakelijk zint om het leersatuk van de Voorbeschikking, (door de orthodoxen aangehangen, betwijfeld of verworpen door vrijinnigen en dissidenten). Nog voor het einde van de 16e eeuw heeft, gelijk bekend is, de voornamelijk met de leu gekoerde kerkelijke twist in de pas tot stand gekomen Unie hevige tweedracht doen uitbreken, om in begin van de volgende als de vete van Remonstranten en Kontra-remonstranten op nieuw e fel-ler nog te herleven.

Nu is de zuiver ideologische verklaring (die men overigens bij geen ernstige geschiedschrijvers geheel zuiver zal vinden) dit, dat een aantal Nederlanders eenmaal wel, en een ander (kleiner) getal eenmaal niet aan de predestinatie verhooren te gelooven, en dit verschil als een voldoende reden beschouwden om elkaar schier op leven en dood te bevechten. Het is hier de plaats niet naar een verklaring te zoeken van deze verdeeldheid, b.v. in de richting door Engels aangeduid. Kontra-remonstranten en Remonstranten, lezen we o.a. bij Blok en Muller, zijn demokraten en aristokraten, aanhangers van een volkspartij en van een regent-klasse. Dit is zeker nog geen historisch-materialistische of volledige verklaring van het godsdienst-theologische geschil. Maar het brengt ons toch een heel eind verder. Het geeft te kennen dat wij in de maatschappelijke gesteldheid van beide groepen te zoeken hebben naar de oorzaken van hun afwijkend geloof. En nu is het juist bij Fruin dat wij die oorzaken nader ontwikkeld vinden. Nader ontwikkeld op een manier welke sommige jongeren, die den mond vol hebben over „historisch-materialisme“, bijna een halve eeuw na dato beschaamd kan maken. — Ziehier de geheele passage.

Het leersatuk van de predestinatie is een „hoogst gewichtig stuk“. Maar hoe zullen nadenkende Christenen het daarover ooit eens worden? Het is een vraag door ieders subjectief gevoel verschillend te beantwoorden. Immers „hangt het vooral van ieders bijzonder karakter af, of hij de sedelike vrijheid van den mensch dan wel het albestuur van God het diepst gevoelt; geen Christen toch, die een van beide geloofs-aanknoppen ontkenne kan, de remonstranten en kontra-remonstranten verschillen slechts in de verhouding waarin zij ze vereenigen en in overeenstemming brengen.“

Tot zoover, niet men, blijven wij in de zuivere ideologie, en dus van iedere aannemelijke, begrijpelijke verklaring verstoken. Er is een gewichtig vraagstuk, en het hangt vooral van ieders bijzonder karakter af, welke partij hij zal kiezen. Vervolgens, echter, herinnert, als 't ware, de schrijver zich dat er een algemeener oorzaak moet zijn die de keuze bepaalt, immers de godsdienstige partijen vallen duidelijk met politieke samen. De regenten zijn „libertijnsch“, de gemeente is rechtzinnig „de libertijnen“, zegt Fruin, en dus de meerderheid der Hollandse regenten, gevoelden hun vrijen wil het sterkst, en dachten zich daarom den invloed van Gods albestuur op de daden der menschen niet onoverstaanbaar. De gemeente gevoelde zich vooral door Gods geest gedreven, en achtte haar wilskracht geringer.“

Hier, dus, is althans van het gevoelen der eene partij, die de aristokratische bourgeoisie of regent-klasse, de maatschappelijke oorzaak genoemd. Zij waren zelfvrij, gevoelden zich machtiger, minder afhankelijk direct van eenig Opperwezen. De omschrijving van de positie der andere partij is niet zoo duidelijk. Want de vraag is, „waarom“ de lagere klasse zich sterker door „Gods geest gedreven gevoelde“. Naarmate men zich meer aan God onderworpen gevoelt, zal men sterker hechten aan de predestinatie. Het is dus geen verklaring, maar een eenvoudig de vertaling van het geval op een andere manier: de overbekende ideologische rede-nemingen. Toch zal ons Fruin, in zijn laatste volzin over het onderwerp, nog iets meer en nog iets beters zeggen. Als de samenvatting van zijn beschouwing zegt hij:

„De leer der remonstranten was geschikt voor menschen die zich van hun wil en zijn bewegingen rekenschap pogen te geven; de leer der contra-remonstranten paste aan de menigte, die haar wil bepaald voelt, zonder zich bewust te zijn, door welke redenen hij geleid wordt.“

Inderdaad voelde de menigte haar wil bepaald onder precies te weten hoe. De kapitalistisch uitgebuite en verdruchte massa was tot het besef van haar klassepositie nog niet gekomen. Was zij niet fysiek sterker dan de regerende klasse? In de meeste gevallen wel. Was er gedwongen arbeid als die van slaven; of een verplichte aan de woon-plaats verbonden dienst als die van lijfgeenen? Ondanks dat de fysieke overmacht bij de volks-massa berustte, en er een vrijeloonaarbeid heerschte, was nochtans hare onderwerping aan de bourgeoisie volkomen. Daarbij zag men sommigen van de lagere klasse in den oorlog en den niet minder avontuurlijken handel grooten rijkdom en aanzien verwerven. Welke machten hielden dan de arbeidende bevolking in bedwang — als zij vandaag oproer had gemaakt, moest zij zich morgen weer gewonnen geven en aan den arbeid van gisteren gaan — en bepaalden de snelle lotswisseling van zooveel individuen als staten en kerken? De nieuwe economische machten van warenproductie en kapitalisme, die in korten tijd het feudale Europa hadden gerevolutioneerd en ook een nieuwe uitbuiting gevestigd. Nieuwe machten, die het nogmaals eeuwen zoo kosten om te doorgronden en die aanvankelijk niet anders konden worden begrepen — door de misdeelden — dan als beschikkingen van een Almacht die bij voorbeschikking alles had bepaald.

Het zou de moeite loonen in de zeer uitgebreide literatuur sedert het geschrift van Prof. Fruin, te gaan zoeken naar uitwerking of diepere behandeling van wenken als hier gegeven. Waarschijnlijk zou men moeten besluiten, dat in deze veertig jaren de burgerlijke geschiedschrijving niet van haar plaats is gekomen — althans niet in de gewenschte richting.

Natuurlijk is dit beroep op Fruin slechts ten deele gewettigd.

Al erkent Fruin, gelijk elk historicus, dat de economische toestanden mede invloed uitoefenen op geestelijk gebied, daarom volgt nog niet, dat de idee van de predestinatie langs historisch-materialistische weg ontstaan is.

Het afdoende bewijs ligt hierin, dat de strijd over de predestinatie, begonnen is reeds in den aanvang der Christelijke Kerk tusschen Augustinus en Pelagius.

En tot dusverre heeft nog niemand er van gehoord, dat Augustinus de man van de volkspartij was en Pelagius die der welgestelde regenten.

Officiële Berichten.

Classis 's-Hertogenbosch.

De classis 's-Hertogenbosch vergaderd op Donderdag 21 April a.s. Stukken voor het agendum in te zenden bij ondergeteekende, Namens de roepende kerk van 's Bosch J. M. MULDER, P. D. M. 's-Hertogenbosch, 5 April 1904.

OUDE PEKELA. Tot ons aller blijdschap maakte onze geachte en beminde Leeraar, Dr. A. Rooda, jongstleden Goeden Vrijdagavond onze Gemeente bekend, dat ZEW. na ernstig beraad en biddend overleg voor de beroeping naar Utrum heeft bedankt.

Dat de Heere hem nog verder stelle voor onze Gemeente tot een rijken en uitgebreiden zegen, is de wensch van kerkeraad en gemeente.

Namens den kerkeraad K. STUIT, Scriba.

Oude Pekela, 4 April 1904.

Classis Zutphen.

Vergadering van bovengenoemde classis D. V. Donderdag 5 Mei 's voormiddags 10 uur in de Geref. kerk te Doesburg. Brieven en stukken voor 't agendum vóór Donderdag 21 April aan H. ORMEL, Correspondent, Lochem, 6 April 1904.

Voor Kinderen.

OOST EN WEST.

XV.

IN GESPREK.

Drie weken later was de oude heer weder nagenoeg geheel hersteld, en liet Karel verzoeken eens bij hem te komen.

Imiddels was deze laatste, zonder veel moeite, te weten gekomen, wie de man was, dien hij uit de handen der kwaadwilligen had bevrijd. De heer Van der Zanden, zoo heette de bewoner van het fraaie huis op de Keizersgracht, was een Amsterdamsch koopman, of liever hij was dat geweest tot zijn zestigste jaar en genoot thans rust. Hij was een der voornaamsten geweest onder de deelhebbers in de beroemde Oost-Indische Compagnie, die schatten verdiende en in sommige jaren wel eens een som zoo groot als twee derde van het geld, dat men in de zaken had gestoken, als winst kon boeken.

Zoo had dan onze koopman groote schatten verzameld, kon hij een woning laten bouwen, waarvan de buitenzijde als ze in stad kwamen, zeiden: „'n huus als 'n kark“, en dat door de vreemdelingen werd bewonderd. En wij, die zooveel later leven doen dat nog, als we die groote gebouwen zien, zoo als er thans bijna nooit meer voor een enkel gezin gesticht worden; huizen waarin men verduken kon, waar- aan marmer noch kostbaar hout, noch versiering gespaard was, en wier tuinen ware lusthoven mochten heeten. 't Was er alles groot en ruim, al zouden wij veel niet geriefelijk en een aantal kamers b.v. veel te laag van zoldering vinden.

Om zulk een huis te stichten en te bewonen, moest men wel iemand zijn van vermogen. Want de bouw kostte veel, het onderhoud niet weinig; 't moest behoorlijk worden gemeubeld, en men had heel wat dienstdienden noodig om voor alles zorg te dragen. Daarbij werd aan kunstig werk toen veel meer gedaan dan nu. Reeds uitwendig hadden zulke huizen soms fraaie versieringen. Binnen vonden men vaak de muren niet met behangsel beplakt, maar kunstig beschilderd. Zulke schilderstukken brengen nog in onzen tijd bij verkooppingen veel geld op.

Of nu de heer Van der Zanden bij alle aardse schatten, ook den hemelschen bezat, de pael van groote waarde, is mij niet gebleken. Er waren ook in dien tijd velen, die louter dachten aan wereldsch gewin, aan grootheid en rijkdom, maar het koninkrijk Gods, dat we toch 't eerst moeten zoeken, geheel vergaten. Zelfs in de beste tijden, toen er uiterlijk althans meer vreeze God bestond dan nu, was toch het getal der ware belijders van den Heere altoos een klein kuddeke. En dat zal wel steeds zoo zijn. Want de Heere Christus zegt ons duidelijk, dat de poort wijd en de weg breed is